

8 Πανελλήνιο ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση & Πολιτισμός
στον 21ο αιώνα

13-14 Μαΐου
2023

Μουσειακή Εκπαίδευση σε δίγλωσσους μαθητές

Ζηνοβία Ματσούδη, zmatsoudi@sch.gr
Στυλιανή Ραξιώνη, raxionistella@yahoo.com

ΖΩΝΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ:

Ένας θεσμός προσπάθειας εξάλειψης των εκπαιδευτικών ανισοτήτων.

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΗΣ ΜΟΡΦΩΣΗΣ

- Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και το άρθρο 28 καθιστά υποχρεωτική και δωρεάν τη στοιχειώδη εκπαίδευση για όλα τα παιδιά και προτρέπει τα κράτη να λάβουν μέτρα ώστε να ενθαρρύνουν την τακτική σχολική φοίτηση και τη μείωση του ποσοστού εγκατάλειψης των σχολικών σπουδών (United Nations, 1989).
- Σύμφωνα με την Οδηγία αριθμό. 77/486/CEE (Ιούλιος 1977), τα ευρωπαϊκά κράτη έχουν την υποχρέωση να λαμβάνουν τα απαιτούμενα εκπαιδευτικά μέτρα για τη διατήρηση της γλώσσας και της κουλτούρας προέλευσης των μαθητών που προέρχονται από την μετανάστευση.

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΤΑΞΗ

διγλωσσία

Πολιτισμικός πλουραλισμός

προσφυγικές ροές

μετανάστευση

γλωσσικός πλουραλισμός

πολυπολιτισμικότητα

Έδη από τη δεκαετία του 1960, η γλωσσική πολυμορφία θεωρείται διεθνώς ο κανόνας παρά η εξαίρεση (Mackey, 1967).

ΔΙΓΛΩΣΣΙΑ

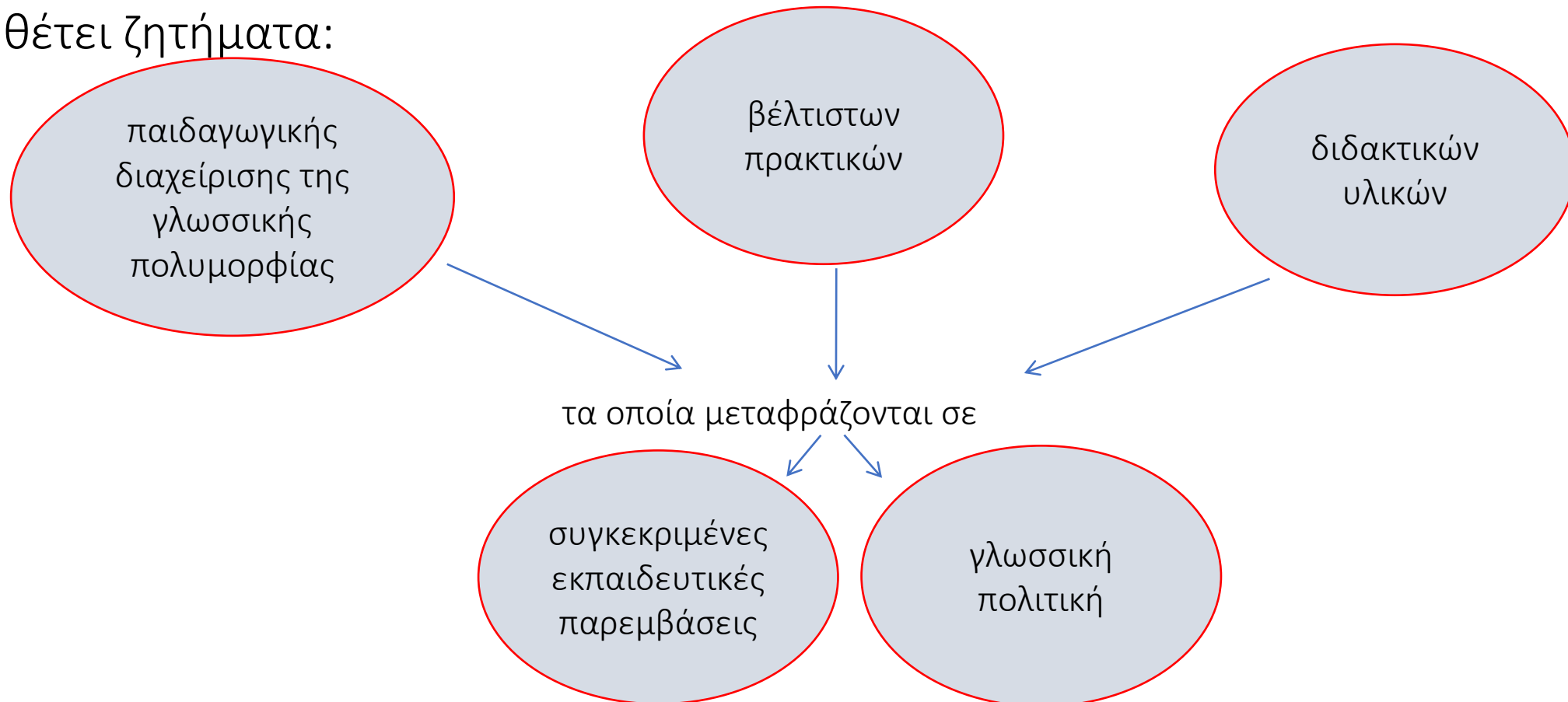
- Για τα σχολεία της Δυτικής Θράκης η διγλωσσία αποτελεί παλιό καθεστώς, αφού φοιτούν σε αυτά μουσουλμάνοι μαθητές με μητρική γλώσσα την τουρκική.
- Η τουρκική χρησιμοποιείται ως μητρική από τους τουρκόφωνους της Θράκης, οι οποίοι συναποτελούν, σήμερα, μαζί με τους Πομάκους και τους Αθιγγάνους, τη Μουσουλμανική Μειονότητα (ΜΜ) της Ελλάδας

(Συνθήκη της Λοζάνης, 24.7.1923).

ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η συνύπαρξη μαθητών φυσικών ομιλητών της ελληνικής με ομιλητές με πρώτη γλώσσα άλλη από την ελληνική υπάρχει, εκ των πραγμάτων και θέτει ζητήματα:

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η σχετική με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση νομοθεσία, μπορεί να διακριθεί σε τρεις περιόδους (Νικολάου, 2008: 39):

α) Δεκαετία του '70: τα πρώτα άτολμα βήματα για την εκπαίδευση των αλλοδαπών παλιννοστούντων μαθητών.

β) 1980-1996: Ραγδαία δημογραφική μεταβολή στην Ελλάδα, με την άφιξη των μεταναστών και των ομογενών Ποντίων και Βορειοηπειρωτών &

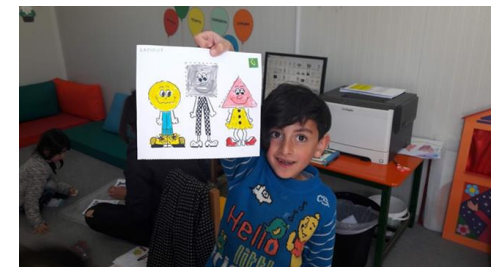
ίδρυση των Τάξεων Υποδοχής (Τ.Υ.) και των Φροντιστηριακών Τμημάτων (Φ.Τ.)

γ) 1996 έως σήμερα.

ΤΑΞΕΙΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ-ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

- Η λογική του νέου πλαισίου των τάξεων υποδοχής εντάχθηκε στην ιδέα της διαπολιτισμικής αγωγής με στόχο την ένταξη με τρόπο ομαλό και ισότιμο στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, μαθητών από διαφορετικά πολιτισμικά, θρησκευτικά και εκπαιδευτικά περιβάλλοντα.
- Στην Ελλάδα οι τάξεις υποδοχής ιδρύθηκαν το 1980 με το ΦΕΚ1105(τ.Β'/4.11.1980) και η φοίτηση σε αυτές αφορούσε κυρίως τους Τσιγγάνους και τους παλιννοστούντες μαθητές.
- Στο διάστημα που μεσολάβησε από το 1980 το νομοθετικό πλαίσιο για τις
- τάξεις υποδοχής τροποποιήθηκε αρκετές φορές.
- Σύμφωνα με το ΦΕΚ 930/Β~/13.12.94 η τάξη υποδοχής λειτουργεί ως παράλληλη τάξη και βοηθάει τους μαθητές να προσαρμοστούν ομαλά και να ενταχθούν στην τάξη τους και γενικότερα στο εκπαιδευτικό σύστημα.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΑΞΕΩΝ ΥΠΟΔΟΧΗΣ

- Τα Δημοτικά Σχολεία, τα Γυμνάσια και τα Λύκεια της χώρας έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν Τάξεις Υποδοχής ΖΕΠ μέσω προγραμμάτων συγχρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση –Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, στο πλαίσιο των Πράξεων «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ –Ένταξη Ευάλωτων Κοινωνικών Ομάδων (ΕΚΟ) στα Δημοτικά Σχολεία)
- Οι Πράξεις αυτές περιλαμβάνουν δράσεις εμπλουτισμού του εκπαιδευτικού δυναμικού των σχολείων με αναπληρωτές εκπαιδευτικούς πλήρους και μειωμένου διδακτικού ωραρίου, για την υποστήριξη της ένταξης μαθητών/-τριών προερχόμενων από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

ΤΜΗΜΑΤΑ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΖΕΠ

- Ουσιαστικά όμως ο θεσμός των ΖΕΠ τίθεται σε εφαρμογή με το ΦΕΚ 56/Β/26-01-2011:

Γενικός σκοπός της εφαρμογής του προγράμματος των ΖΕΠ είναι να διαμορφώσει και να δοκιμάσει σε πραγματικές συνθήκες σχολικής τάξης εναλλακτικές και ευέλικτες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις «καλών πρακτικών», διαφοροποιημένης διδασκαλίας και εκπαίδευσης οι οποίες θα διασφαλίζουν την ισότιμη ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα των μαθητών από περιοχές με χαμηλούς εκπαιδευτικούς και κοινωνικοοικονομικούς δείκτες.

ΣΤΟΧΟΙ ΖΕΠ

- Στόχος του προγράμματος είναι η ένταξη των μαθητών με πολιτισμικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες να γίνει περισσότερο αποτελεσματική, συμμετοχική και ενεργητική και η προσαρμογή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα να γίνει ομαλά και ισόρροπα, αποφεύγοντας την απομόνωση και την περιθωριοποίηση.
- Στοχεύει κυρίως στη μείωση της πρόωρης σχολικής εγκατάλειψης και στη βελτίωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων ώστε τα παιδιά αυτά να καταστούν ικανά να ανταπεξέλθουν στο πρόγραμμα σπουδών.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

- Τα ΖΕΠ πλέον εντός των σχολικών μονάδων έχουν την μορφή Τάξεων Υποδοχής (ΤΥ) χωρισμένων σε τρεις κατηγορίες:
- Τάξεις Υποδοχής (ΤΥ) I ΖΕΠ
- Τάξεις Υποδοχής (ΤΥ) II ΖΕΠ
- Ενισχυτικά Φροντιστηριακά Τμήματα ΖΕΠ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

- Στις ΤΥ Ι ΖΕΠ φοιτούν μαθητές με ανύπαρκτη ή ελάχιστη γνώση της ελληνικής γλώσσας. Οι μαθητές αυτοί παρακολουθούν τα μαθήματα ειδικοτήτων στην κανονική τους τάξη και εντατικό πρόγραμμα εκμάθησης ελληνικής γλώσσας εκτός αυτής. Η φοίτηση στις ΤΥ Ι ΖΕΠ διαρκεί ένα χρόνο με δυνατότητα επέκτασης.
- Στις ΤΥ ΙΙ ΖΕΠ φοιτούν μαθητές με περιορισμένη γνώση της ελληνικής γλώσσας. Σε αυτούς τους μαθητές τα μαθήματα εκμάθησης ελληνικής γλώσσας πραγματοποιούνται είτε εντός της κανονικής τάξης με παράλληλη στήριξη, είτε εκτός αυτής. Η φοίτηση στις ΤΥ ΙΙ ΖΕΠ διαρκεί τρία έτη.
- Στα Εν. ΦΤ ΖΕΠ φοιτούν μαθητές που για διάφορους λόγους συνεχίζουν να έχουν σοβαρές ελλείψεις στην κατανόηση της ελληνικής γλώσσας.

ΖΕΠ- ΤΑΞΕΙΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ

- Για να δημιουργηθεί τμήμα υποδοχής:
- Α) Τουλάχιστον 9 μαθητές στην Πρωτοβάθμια
Β) 7 – 17 στη Δευτεροβάθμια
- Διεξαγωγή διαπιστωτικών τεστ για την ανίχνευση του επιπέδου ελληνομάθειας.
- Ενυπόγραφη δήλωση του γονέα ότι επιθυμεί το παιδί του να παρακολουθήσει το ΤΥ.

ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ ΘΕΣΜΟΥ ΖΕΠ

Επιλογή εκπαιδευτικών.
(δεν απαιτούνται ειδικά
προσόντα)

Έλλειψη επιμόρφωσης
του εκπαιδευτικού
προσωπικού.

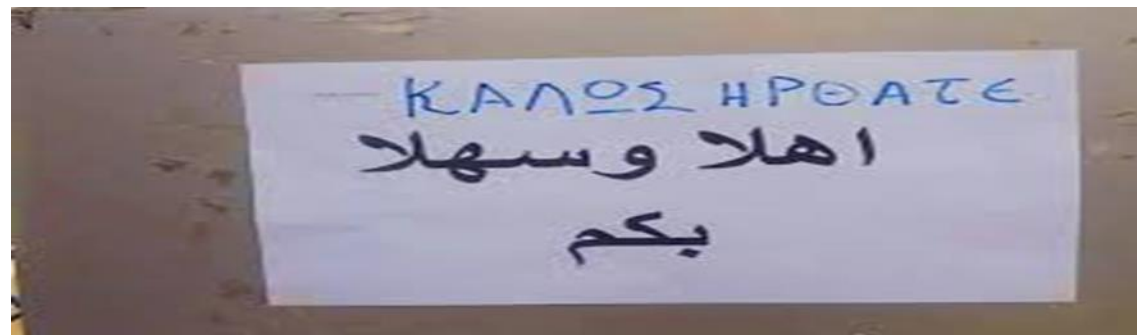
Νομοθετικά κενά σε θέματα
αξιολόγησης των μαθητών
στη δ/θμια εκπαίδευση.

Απουσία κατάλληλου
υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού.

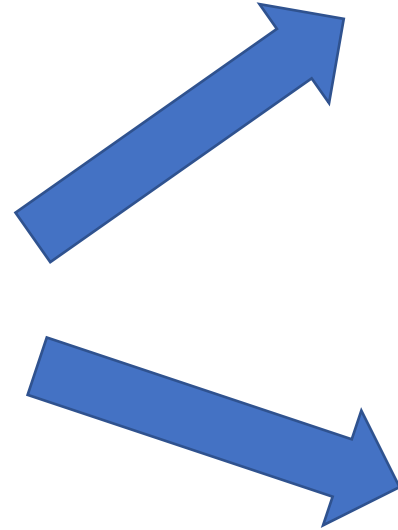
Συνεργασία με τους
υπόλοιπους
εκπαιδευτικούς.

ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΣΤΟΧΩΝ

- Δεδομένου πως βασικός σκοπός της σχολικής εκπαίδευσης είναι η κοινωνικοποίηση των μαθητών, ένα σχολείο που διαθέτει Τάξη Υποδοχής ΖΕΠ επιβάλλεται να είναι ανοιχτό στην κοινωνία, να διδάσκει αλλά και να μαθαίνει από αυτήν, αφού πέρα από γνώσεις τα σχολεία ΖΕΠ επικεντρώνονται στην συναισθηματική υποστήριξη και στην προσωπική ανάπτυξη των ενταγμένων στις ΤΥ ΖΕΠ μαθητών (Τζωρτζάκη, 2015).

ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ

Τα παιδιά πρόσφυγες συνδέουν τη μάθηση με την ικανότητα να ελπίζουν σε ένα καλύτερο μέλλον (Winthrop & Kirk, 2008,), συμπεριλαμβανομένων των δεξιοτήτων που είναι σε θέση να αποκτήσουν, ώστε να μπορέσουν να εισέλθουν στην αγορά εργασίας και να αποκτήσουν ενεργό συμμετοχή στην κοινωνία (Davies & Talbot, 2008).

Οι μουσουλμανόπαιδες της Δ. Θράκης περιχαρακωμένοι σε ένα ασφαλές και παγιωμένο γλωσσικό και πολιτιστικό περιβάλλον δεν επιδεικνύουν την ίδια ανταπόκριση στους υποστηρικτικούς μηχανισμούς εκμάθησης και αυτό δικαιολογεί και την απροθυμία συμμετοχής τους σε αυτούς.

ΙΣΟΤΗΤΑ-ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

- Σήμερα, μετά τη δημιουργία των ΖΕΠ, το ιδεολογικό υπόβαθρο έγκειται στο ότι το σχολείο πρέπει να είναι ίδιο για όλους, σεβόμενο παράλληλα τις ιδιαιτερότητες των διαφόρων κοινωνικών ομάδων.

- «Ίσες ευκαιρίες δεν νοούνται χωρίς να λαμβάνεται υπόψιν η διαφορετικότητα, η ιδιαιτερότητα των πολιτισμικών και γλωσσικών κεφαλαίων των μαθητών καθώς και η ιδιαιτερότητα της κοινωνικής τους θέσης» (Σκούρτου, Βρατσάλης & Γκόβαρης, 2004).

Η ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

- *“A museum is a not-for-profit, permanent institution in the service of society that researches, collects, conserves, interprets and exhibits tangible and intangible heritage. Open to the public, accessible and inclusive, museums foster diversity and sustainability. They operate and communicate ethically, professionally and with the participation of communities, offering varied experiences for education, enjoyment, reflection and knowledge sharing.”* (νέος ορισμός του μουσείου, ICOM, 2022)
- Μουσειοπαιδαγωγική: οι οργανωμένες προσπάθειες ορισμένων μουσείων και του προσωπικού τους καθώς και εξειδικευμένων παιδαγωγών να φέρουν σε επαφή τη μαθητική κοινότητα με τις μουσειακές συλλογές (Νικονάνου, 2018)
- Αντικείμενό της είναι η σύνδεση της εκπαίδευσης και της μάθησης με τις τέχνες και τον πολιτισμό
- Χώρος δράσης: το μουσείο

ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

- 1978: Μουσείο Μπενάκη. Με αφορμή το Διεθνές Έτος του Παιδιού σχεδίασε ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα
- 1985: ίδρυση του Κέντρου Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων (2003 μετονομάστηκε σε Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας)
- 1987: το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης φτιάχνει την πρώτη «μουσειοσκευή» με σύνθημα «Όταν το σχολείο δεν πάει στο μουσείο, τότε το μουσείο πηγαίνει στο σχολείο»
- 1995-2001: πρόγραμμα «Μελίνα-Εκπαίδευση και Πολιτισμός»
- Σήμερα: σημαντική εξέλιξη της μουσειοπαιδαγωγικής, άνοιγμα στους ενήλικες και σε ομάδες αποκλεισμένες
- Παραγωγή πολυμορφικού εκπαιδευτικού υλικού, εντύπων, εκπαιδευτικών παιχνιδιών, εκπαιδευτικών φακέλων κλπ.

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΤΥΠΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- Το μουσείο:
 - προσφέρει αυτοτελείς γνώσεις
 - ευνοεί τη διαθεματικότητα
 - προάγει την ομαδοσυνεργατική μάθηση και επικοινωνία (Νάκου, 2001:199-203)
- Ο Hein εντοπίζει τέσσερις τύπους μουσείων και εκθέσεων με βάση τις τέσσερις θεωρίες μάθησης:
 - διδακτισμός
 - συμπεριφορισμός
 - ανακάλυψη
 - κονστρουκτιβισμός (εποικοδομητισμός)

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΕΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

- Ομάδα επιλογής: Α΄ Γυμνασίου
- Τμήματα ΖΕΠ (Ζώνη Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας)
- Αριθμός μαθητών: 51 (18 φοιτούν σε τμήματα ΖΕΠ)
- Στις δραστηριότητες πήραν μέρος τόσο όλοι οι μαθητές της Α΄ Γυμνασίου όσο και μεμονωμένα οι μαθητές που φοιτούν σε τμήματα ΖΕΠ. Συγκεκριμένα, στην επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο των Αβδήρων συμμετείχαν όλοι οι μαθητές που φοιτούν στην Α΄ Γυμνασίου, οι οποίοι παρακολούθησαν και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Οι υπόλοιπες δραστηριότητες καθώς και η προετοιμασία για την επίσκεψη όπως και οι δραστηριότητες ανατροφοδότησης μετά την επίσκεψη αφορούν μόνο τους μαθητές που φοιτούν σε τμήματα ΖΕΠ.

ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

- Πρώτο στάδιο: επίσκεψη σε Αρχαιολογικό Μουσείο και συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα
 - συζήτηση με τους μαθητές του ΖΕΠ για το μουσείο, τα είδη του και τα εκθέματα (μέθοδος brainstorming/ιδεοκαταιγίδα, ανακαλυπτική μάθηση)
 - εισαγωγή στο θέμα του εκπαιδευτικού προγράμματος (*Πρόσκληση σε γεύμα... στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αβδήρων*)→Διατροφή
 - συζήτηση για τη διατροφή, το μεσογειακό πρότυπο, τις συνήθειες, τις επιλογές μας
 - κατασκευή της πυραμίδας της μεσογειακής διατροφής από κάθε μαθητή ξεχωριστά

ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

A)Πριν την επίσκεψη

- καταγραφή από την εκπαιδευτικό λέξεων στον πίνακα σχετικών με το μουσείο
- οι μαθητές διαβάζουν και προσπαθούν να εξηγήσουν τη σημασία με βάση τις προϋπάρχουσες γνώσεις και εμπειρίες τους
- συζήτηση για τους κανόνες που ισχύουν μέσα στο μουσείο
- συζήτηση για τα βασικά συστατικά της διατροφής των λαών της Μεσογείου
- μοίρασμα καρτελών στα παιδιά με διάφορα φαγητά, δραστηριότητες διαχωρισμού τους σε διατροφικές ομάδες και παιχνίδι μνήμης
- κατασκευή της πυραμίδας της μεσογειακής διατροφής για κάθε μαθητή

ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

B) Κατά την επίσκεψη

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Πρόσκληση σε γεύμα... στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αβδήρων»:

- διατίθεται από το Μουσείο στους εκπαιδευτικούς προκειμένου να το υλοποιήσουν οι ίδιοι με τους μαθητές τους χωρίς τη βοήθεια μουσειοπαιδαγωγού

- στοχευμένη παρατήρηση προθηκών και παράλληλη συμπλήρωση του φυλλαδίου

- πρώτη στάση: προθήκη με εργαλεία ψαρέματος

- δεύτερη στάση: προθήκη αγγείων για μεταφορά υγρών

- τρίτη στάση: προθήκη με σκεύη παραγωγής και κατανάλωσης τροφής

ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Γ) Μετά την επίσκεψη

- συζήτηση στο σχολείο με τους μαθητές για τις εντυπώσεις και τα συναισθήματά τους από την επίσκεψη

- περιγραφή του αγαπημένου τους εκθέματος

ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

- Δεύτερο στάδιο: συμμετοχή στον διαγωνισμό ζωγραφικής του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης
 - παρακολούθηση εποπτικού εκπαιδευτικού υλικού για τα κυκλαδικά ειδώλια
 - εκπαιδευτικά παιχνίδια για τα ειδώλια
 - κατασκευή κυκλαδικών ειδωλίων
 - δημιουργία των ζωγραφιών για συμμετοχή στον διαγωνισμό

ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

- Τρίτο στάδιο: δημιουργία του λεξικού του μουσείου
 - συγκέντρωση όλων των εννοιών που σχετίζονται με το μουσείο και καταγραφής τους για να δημιουργηθεί το λεξικό του μουσείου

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Παρά το γεγονός πως η επαφή των μαθητών με τους πολιτιστικούς χώρους γίνεται μόνο μέσω του σχολείου έδειξαν ενδιαφέρον και συμμετείχαν ενεργά στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα.
- Συγκεκριμένα οι μαθητές των τμημάτων ΖΕΠ εξέφρασαν τους προβληματισμούς τους σχετικά με τα μουσεία ενώ παράλληλα έλυσαν διάφορες απορίες τους.
- Η προετοιμασία για την επίσκεψη βοήθησε τους μαθητές να εξασκήσουν τόσο τις προφορικές όσο και τις γραπτές τους δεξιότητες.
- Η ενημέρωση για τη σωστή διατροφή και η αναδρομή στις διατροφικές συνήθειες από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας αποτέλεσε ένα πολύ ενδιαφέρον θέμα για τους μαθητές που τους δόθηκε η δυνατότητα να εκφράσουν την γνώμη τους.
- Η επαφή με τον πολιτισμό μέσα από παιγνιώδεις δραστηριότητες κινεί το ενδιαφέρον των παιδιών και κάνει τη γνώση βιωματική με αποτέλεσμα να είναι πιο ουσιώδης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γκαζή, Α. (2004). Μουσεία για τον 21ο αιώνα. Τετράδια Μουσειολογίας, 1, 3-12.
- Davies, L., & Talbot, C. (2008). Comparative Education Review 52:4, 509-518
- Hein, G.E. (2016). Μουσειακή εκπαίδευση. Στο Δ. Καλεσοπούλου (επιμ.) Ελληνικό Παιδικό Μουσείο: Παιδί και Εκπαίδευση στο Μουσείο. Θεωρητικές αφητηρίες, παιδαγωγικές πρακτικές. Αθήνα: Πατάκη.
- Mackey, W. F. (1967). Bilingualism as a World Problem. Montreal: Harvest House.
- Νάκου, Ε. (2001). Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο Πολιτισμός. Αθήνα: Νήσος.
- Νικονάνου, Ν. (2018). Μουσειοπαιδαγωγική: Από τη θεωρία στην πράξη. Αθήνα: Πατάκη.
- Prosociality Sport Club. (2011). Μελέτη για τη σχολική διαρροή στην Ελλάδα και το πρόγραμμα εκπαίδευσης στη Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, PSClub, Lifelong Learning Program of the European Union, Prosociality for Integration and Multiculturalism. Ανακτήθηκε από http://archive.minedu.gov.gr/docs/4_1_07_sxoliki_diarroi.doc

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Σκούρτου, Ε., Βρατσάλης, Κ., & Γκόβαρης, Χ. (2004). Μετανάστευση στην Ελλάδα και εκπαίδευση: Αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης – Προκλήσεις και προοπτικές βελτίωσης. Πρόγραμμα 5 Εμπειρογνωμοσύνη, Πανεπιστήμιο Αιγαίου/Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Αθήνα.
- Τζωρτζάκη, Χ. (2015). Διερεύνηση και Αξιολόγηση του πιλοτικού προγράμματος Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας. Ο ρόλος της ηγεσίας, Διπλωματική Εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Winthrop, R., & Kirk, J. (2008). Learning for a Bright Future: Schooling, Armed Conflict, and Children's Well-Being. *Comparative Education Review*, 52(4), 639–661.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ:
- Υ.Α. Φ.12/20/2045/Γ1/10-01-2011 (ΦΕΚ 56, τ. Β/ 26-1-2011). Ωρολόγια Προγράμματα σχολικών μονάδων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που εντάσσονται στις Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας στο πλαίσιο της υλοποίησης των Πράξεων «Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας-ΑΠ1», «Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας-ΑΠ2» και «Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας-ΑΠ3» του Ε.Π. Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση του ΕΣΠΑ.
- Υ.Α. Φ2/378/Γ1/1124 (ΦΕΚ 930/Β/1994). Ίδρυση και Λειτουργία Τάξεων Υποδοχής και Φροντιστηριακών Τμημάτων
- Υ.Α Φ. 812.2/Ζ/4139 (ΦΕΚ 1105/Β/4-11-1980). Περί ιδρύσεως τάξεων υποδοχής για παλιννοστούντες Έλληνες μαθητές σε Σχολεία Δημοτικής και Μέσης Εκπαιδεύσεως της Γενικής Εκπαιδεύσεως. Ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα.